

FOSSILE LANDSKAP / FOSSIL LANDSCAPES

“HANABERGSMARKA”
Kulturminne- og friluftsområde på Kvia
og Audamotland, Hå kommune.

Funnstad for øks frå steinalder /
Finding place of axe from the Stone Age

Alvedans / stakktuft,
truleg frå mellomalder /
Site of haystack, probably
from the Middle Ages.

Tyske krigsminne /
Ruins of German fortifications from World War II.

Steingard eldre enn 1870, vølt ca 1925 /
Stone wall, pre 1870, repaired ca 1925.

Planteskog, ca 1945 /
Plantation forestry, ca 1945.

Gravhaug frå bronsealder /
Burial mound from the Bronze Age.

Hustuft frå folkevandringstid /
House foundations from the Iron Age.

Gravhaug frå folkevandringstid /
Burial mound from the Iron Age.

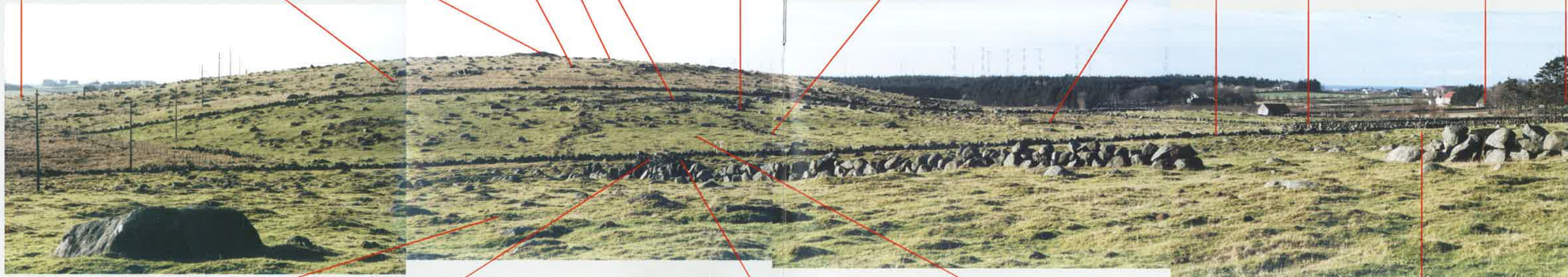
Audamotland,
gardhus frå 1700-talet /
Farm buildings
from the 1700's.

Steingard frå folkevandringstid /
Stone wall from the Iron Age.

Kilt stein, ca 1920 /
Split stone, ca 1920.

Steingard, truleg frå mellomalder /
Stone wall from the Middle Ages.

Steingard ca 1939 /
Stone wall, ca 1939.

Vegfår, truleg frå mellomalder /
Track, probably from the Middle Ages.

Rydningrøys frå folkevandringstid /
Clearance cairn from the Iron Age.

Skyttargrav tidleg dette hundreåret /
Shooting range from early this century.

Åker frå mellomalder /
Cultivated field from the Middle Ages.

Tuft av skyttarhus, tidleg 1900-tal /
House foundation from early this century.

FOSSILE LANDSKAP

Landskapet framfor oss kan ved første augekast sjå ut som eit naturleg landskap, med få spor etter menneske. Men istida sine kaotiske og steinrike morenehaugar inneheld likevel mange synlege spor etter jordbruksverksemd gjennom minst 3000 år. Det er ikkje mange stein i landskapet som ikkje hender har flytta på. Stein har blitt rydda i mange tusen år. Stein har blitt nytta som byggemateriale. Sjølv om steinane i dag er overgrodde, kan vi sjå strukturane, ofte som linjer i landskapet. Trevirke som har blitt nytta til byggverk, er forlenge rotne bort. Også plantelivet fortel om tidlegare former for bruk av området. Området kan oppfatast som mange fossile kulturlandskap frå ulike tider, der nyare kulturspor kryssar og ligg oppå eldre kulturspor. Ein må berre vite litt om kva ein skal sjå etter!

FOSSIL LANDSCAPES

At first glance the landscape in front of us might seem to be an entirely natural one, with very few traces of human influence. However, the apparently chaotic areas of boulders and moraine material do in fact have many visible signs of man's agricultural endeavours through the last 3000 years. Barely a stone lies untouched. For thousands of years stones have been moved and used as building materials. Even though many of the stones are today overgrown it is still possible to see the signs of old structures - as lines in the landscape. Any wooden construction materials have long since

rotted away. The flora also tells us a lot about earlier utilisation of the area. The landscape can be seen as a series of "fossil" cultural landscapes from earlier periods, with the more recent traces lying on top of and covering the older ones. One only needs to know what to look for!

KVA SER VI FRAMFOR OSS?

Det er få stader ein har slik spennvidde i synlege kulturminne som her på Kvia og Audamotland. Her ligg ruinar etter store installasjonar frå 2. verdskrigen ved sida av 3000 år gamle, mektige gravhaugar. Her ligg hustufter og gravhaugar frå jernalder som steinrøysar i bakkane. Vegfår og steingardar frå meir enn tusen år tilbake kryssar landskapet i alle retningar. Særleg spennande er det at det innanfor eit lite område finst spor som syner endring i plasseringa av hus og utvikling i systemet av steingardar.

WHAT CAN WE SEE HERE?

There are very few places which have so many visible cultural remains as there are here at Kvia and Audamotland. The ruins of large German defensive installations, dating from World War II, lie side by side with 3000 year old burial mounds. Here the foundations of Iron Age houses and burial mounds lie like stone hummocks on the slopes. The remnants of roadways and stone walls, built over the last thousand years, criss-cross the landscape. It is particularly exciting to find that even within such a small area, there

are traces which show how the sites of the houses have been changed and the systems of stone walls have developed.

UTMARK OG BEITE

Liknande spor har dei fleste andre stader på Jæren blitt fjerna ved moderne jordbruksdrift. På desse to gardsbruka har jorda vore nytta som beitemark heilt opp til våre dagar. Ingen maskin har rydda jorda for stein. Beitedyr har hindra skog i å dekkja landskapet. Dei fossile landskapa ligg derfor mest urørte

OUTLYING FIELDS AND GRAZING PASTURES

On the rest of Jæren cultural landscapes such as this one have mostly been eradicated by the use of modern agricultural methods. On these two farms the land has been used for stock grazing right up until the present day. No mechanical stone clearance has been done here and grazing stock has hindered forest regeneration. The fossil landscapes thus lie vitually undisturbed.

FRÅ LYNNGHEI TIL GRASMARK

Etter at dei store eikeskogane forsvann frå Jæren for snart 3000 år sidan, har store delar av landskapet vore lyngmark som husdyra kunne beita året rundt. Bruk av kunstgjødsel og husdyrgjødsel dei aller siste ti-åra har erstatta lyngen med gras. Heilt sør i Kviamarka ligg det igjen ei rest med lynghei, det er det største gjenverande lynghei-området på heile Låg-Jæren.

FROM HEATH LANDS TO GRASSLANDS

The enormous areas of oak forest disappeared from the Jæren landscape about 3000 years ago and since then much of the area has become heath land, suitable for all year round grazing. In recent years the use of fertilizer and farmyard manure has changed heath lands into grasslands. In the most southerly part of Kviamarka lies a remnant of heath land. It is the largest area of such heath land in the whole of the Low-Jæren region.

JORDBRUKSLANDSKAPET OG JÆRMUSEET

Jærmuseet skal dokumentera og formidla den teknologiske utviklinga i norsk jordbruk det siste hundreåret. Dei synlege linjene i landskapet kring Jærmuseet frå eldre driftsformar vil gje djupn og dimensjon til moderne jordbruksdrift på Jæren i dag.

THE AGRICULTURAL LANDSCAPE AND THE JÆRMUSEUM

The task of the Jærmuseum is to document and present the technological developments that have been made in Norwegian agriculture over the last hundred years. There is an interesting contrast between the traces of older agricultural systems to be seen around the Museum buildings and the modern agriculture of today's Jæren.

FRILUFTSOMRÅDE OG INFORMASJON

På grunn av området sine kulturhistoriske kvalitetar og nærleiken til Jærmuseet, blei området innkjøpt av Hå kommune i 1991 og vidare solgt til staten med midlar frå Riksantikvaren og Direktoratet for Naturforvaltning. Området blir no lagt tilrette for allmenta, slik at flest mogleg skal kunne få oppleve dei kulturhistoriske kvalitetane i "Hanabergsmarka". Turvegar, merka stiar og informasjonstavler skal hjelpe folk til større oppleving, samstundes som desse inngrepa er freista gjorde så lite dominerande som mogleg.

THE OUTDOOR RECREATIONAL AREA AND SOME GENERAL INFORMATION

Because of the area's outstanding cultural historic sites and also because of its proximity to the Jærmuseum, the State, with the help of funds from the Directorates of Cultural Heritage and Nature Management purchased the area in 1991. It is now open to the general public and the hope is that as many people as possible will experience what this area of "Hanabergsmarka" has to offer in the way of cultural history. Pathways, marked footpaths and information boards are designed to enhance public appreciation of this area. These intrusions into the natural landscape have been made as inconspicuous as possible.

“HANABERGSMARKA”
Kulturminne- og friluftsområde på Kvia
og Audamotland, Hå kommune.

EIT MANGFALD AV GAMLE SPOR

A VARIETY OF TRACES FROM ANCIENT TIMES

Gravhaug frå jernalder, 350 - 550 e. Kr f. Nokre er runde, andre er avlange.
Burial mound from the Iron Age, 350-550 A.D. Some are circular, some oblong in shape.

To hustufter og geil frå jernalder, 350-550 e.Kr.f. Restar av dei ytre steinveggane er synlege. Ingen spor er lenger synlege etter indre treveggar, takbærande bjelkar eller taket. Geilen førde husdyra mellom fjøsdelen i det lengste huset og beitemarka.
The foundations from two Iron Age long houses, 350-550 A.D. The remains of the outer stone walls are still visible. There are no traces of wooden internal walls, rafters or roofs. A double stone wall (called "geil" in Norwegian) helped to guide the livestock from their quarters in the longest house to the grazing pastures.

Steingardar frå jernalder, 350-550 e.Kr.f. Gardane skilde innmarka (åker og eng nær husa) frå utmarka (der husdyra beita). Idag er gardane utrasa og nedgrodde med grastorv. Stein frå desse gamle gardane blei nytta opp att i nyare gardar.
Stone walls from the Iron Age, 350-550 A.D. The walls divided the fields that lay near the houses from the outlying pastures where the livestock grazed. The walls have now tumbled down and are now overgrown with turf. Stones from these old walls have been taken and used to build up new walls.

Vegfår, truleg frå mellomalder. Vegen batt saman Kvia og Audamotland. Stein vart rydda til sida, - dei er idag nedgrodde av grastorv.
Track or roadway, probably dating from the Middle Ages. This was the roadway which connected the two farms, Kvia and Audamotland. Stones were cleared to the sides and today are overgrown with turf.

Gravhaug frå bronsealder, 1500-500 f. Kr.f. Steinhaugen har vore dekkja av ei jordkappe som seinare er fjerna.
Burial mound from the Bronze Age, 1500-500 B.C. The structures have originally been covered with earth, but this has been removed and used for improving the soil of the fields.

Stakktuft, ofte kalla "alvedans", truleg frå mellomalder. Innafor grøfta blei gras eller lyng tørka til vinterfôr.
The site of a haystack, often known as an "elf-dance", probably dating from the Middle Ages. Inside the ditch grass and heather were dried for winter fodder.

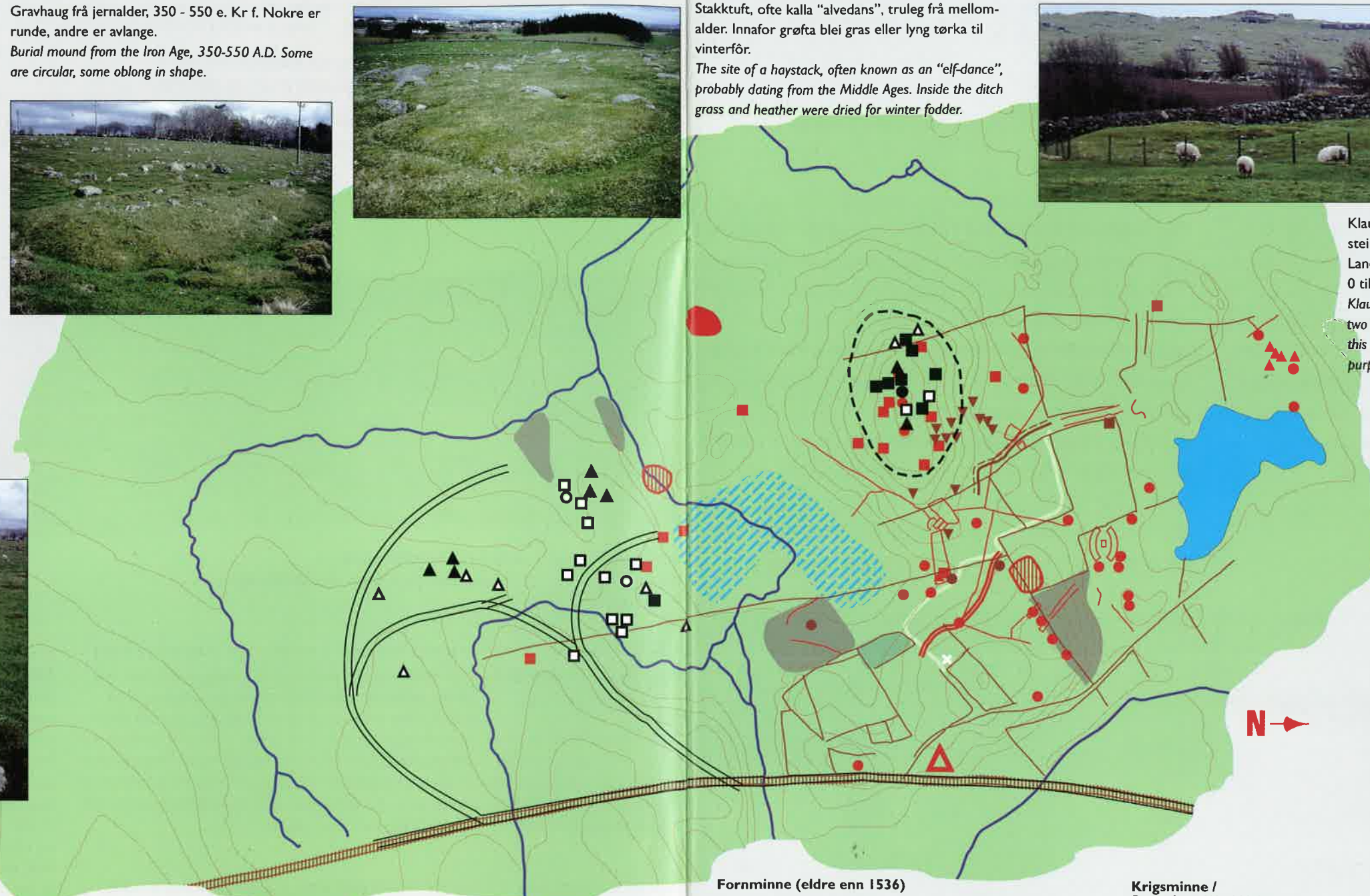
Klauhauane, ringforma tunanlegg med 17-18 hustufter av stein kring ein oval plass. Husa har vore av tre og stein. Landsby eller forsvarsanlegg? Var i bruk i jernalder frå ca år 0 til ca 700 e.Kr.f.
Klauhauane, an area of 17-18 stone house foundations, forming two half circles. The houses were made of wood and stone. Was this a farming village or was it built like this for defensive purposes? It was in use during the Iron Age, (0-700 A.D).

Steinar kilt med meisel tidleg på 1900-talet. Brukt t.d. til fint lødde husmurar og til stativ for vindmaskin.
Stones split with a chisel in the early 1900's. These would have been used for building house walls and the base structures of windmills.

Tuft av skyttarhaus frå tidleg 1900-tal. Skytebanen blei nytta av privat skyttarlag. Skytemåla var 100, 200 m, 400m og 600 m, den siste ligg inne i skogen.
Foundations of building, used for shooting practice, from the early 1900's. The remnants of a private shooting range. Targets were at 100 m, 200 m, 400 m and 600 m, the latter located in the woods.

Fornminne (eldre enn 1536) Cultural heritage remains, pre 1536 A.D.

- Funnstad for stridsøks/
Finding place of axe
- Funnstad for flintavslag/
Finding place of flint
- Gravhaug / gravrøys /
Burial mound
- Rydningsrøys /
Clearance cairn
- Alvedans / stakktuft /
Site of a haystack
- Hustufter /
House foundations
- Steingard /
Stone wall
- Tingstein /
Ting stone
- Gammelt vegfår /
Ancient roadway

1700-1900-tal / 1700's-1900's

- Sørlandsbanen /
Railway to Oslo
- Kilt steinar /
Split stones
- Smie /
Smithy
- Skytebane /
Shooting range
- Gammal gardsveg /
Old farm roadway
- Steingard /
Stone wall
- Turveg /
Pathway
- Informasjonstavle /
Information board

Krigsminne / Ruins from World War II.

- Minebelte/piggrådsperrer/
Mine field and barbed wire
- Maskingeværstilling /
Artillery positions
- Kanonstillinger /
Artillery positions
- Brakkfundament/
Foundations of barracks
- Bunkers/
Bunker
- Brønn/
Well
- Radar /
Radar
- Jernbane-spor /
Railway track
- Skog / Forest
- Myr / Bog

Tyske brakkfundament frå 2. verdskrigen.
The foundations of German barracks from World War II.

“HANABERGSMARKA”

Kulturminne- og friluftsområde på Kvia og Audamotland, Hå kommune.

LANDSKAPET ENDRAR SEG LANDSCAPE CHANGES

Menneskeinngrep har endra kulturlandskapet over tid. Dei viktigaste trekk i denne utviklinga er freista illustrert ved kart-teikningar frå 7 ulike periodar, slik vi tenkjer oss det kan ha sett ut. Forholdet mellom skog og ope land byggjer på pollen-undersøkingar frå Bø. Rydding av skog for trevirke, husbygging og beiteland og seinare oppdyrking har endra plantelivet og landskapet dramatisk. Fysiske inngrep som hus, steingardar, vegar, krigsanlegg m.m. gir detaljar i landskapet. Karta inneheld berre dei elementa vi idag har kunnskap om, mange spor frå fortida er nok usynlege eller viska bort.

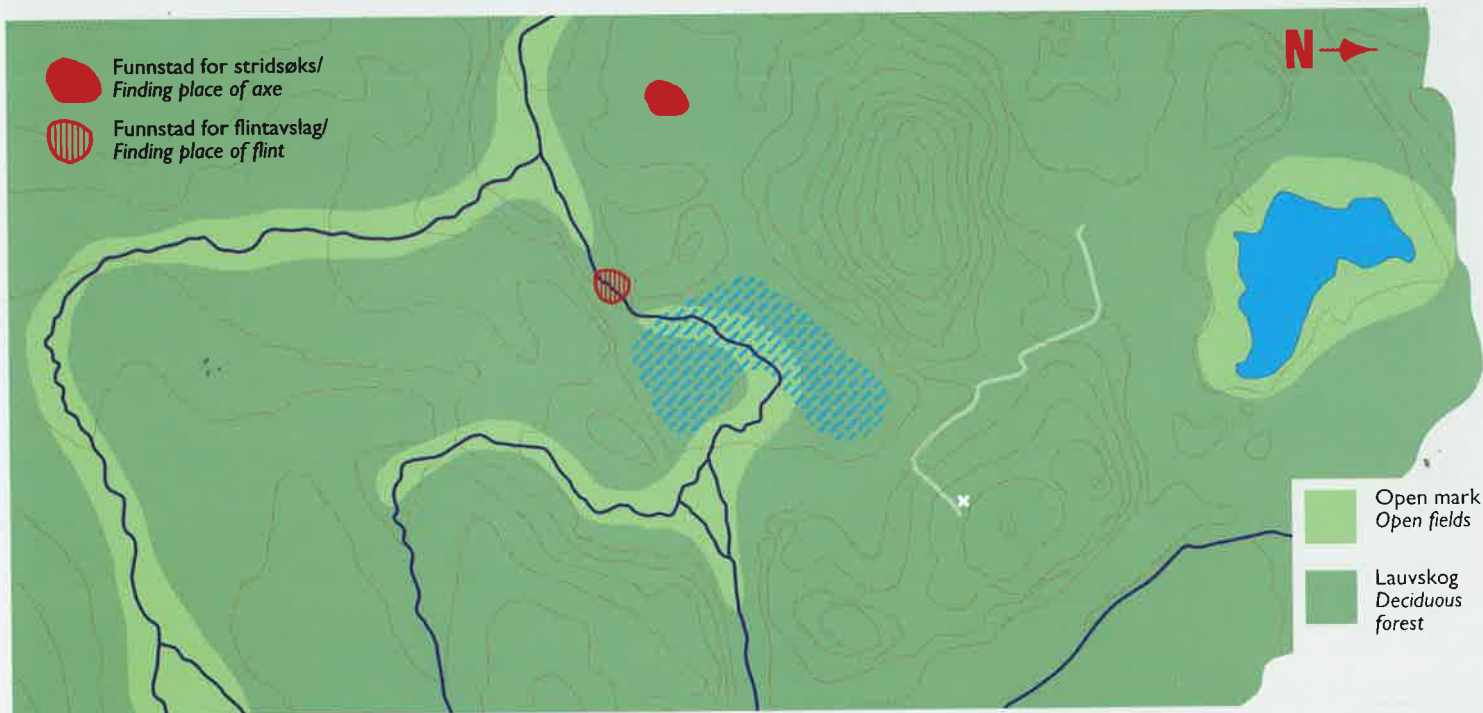
Under the influence of man the cultural landscape has changed over the course of time. The map drawings illustrate 7 different periods and are indicative of the main trends and changes that took place. This is how we think the landscape may have looked. The relationship between forest and open lands has been established using the results of pollen analysis from Bø. The clearing of forests for lumber, house building and to create grazing land - as well as later clearing for cultivation - has dramatically changed both the landscape and flora. Structures such as houses, stone walls, roads, military installations etc, all make up the details of the landscape. The map shows only those things about which we have knowledge at present. Many traces from the past are either not visible or has simply been erased over the years.

Turveg /
Pathway

Informasjonstavle /
Information board

STEINALDER, CA 4000 ÅR SIDAN

Varmt og tørt klima. Lauvskog med bjørk, eik, alm, lind, hassel og litt furu dekker det småkuperte landskapet. Jeger- og sankargrupper nyttar ressursane i området. Dei har ikkje sett varige spor etter seg i landskapet. Nokre menneske har starta med fehald, og dei har lagt igjen ei flott båtforma "stridsøks" av diabas i Hanabergsmarka.

STONE AGE, CA 4000 YEARS AGO.

Warm and dry climate. Deciduous forest with birch, oak, elm, lime, hazel and some pine cover the hilly, undulating landscape. The area is utilized by small groups of hunters and gatherers. They have left no visible traces on the landscape. Some people begin to keep livestock and in Hanabergsmarka they left behind them a beautiful, boat shaped, dolerite axe.

BRONSEALDER, CA 3000 ÅR SIDAN

Delar av skogen er opna opp og jorda blir dyrka. Flintavslag er funne over eit større område. Husdyr beitar. På høgdedraga ligg mektige gravhaugar, med vidt utsyn. Usikkert kor gardstuna har lege. Godt og varmt verlag. Tørt.

BRONZE AGE, CA 3000 YEARS AGO.

Some of the forests are cleared and the ground cultivated. Chippings from the working of flint have been found over a wide area. Domestic animals graze. On the hill tops, which command wide views, lie impressive burial mounds. It is not possible to be sure where the farm steads were located. The climate is favourable - warm and dry.

JERNALDER, ÅR 0.

Skogen må vike for beiteområde med lyng som vanlegaste plante. Bjørk og or dominerer over eik og hassel. Fuktig og kjøleg klima får myrar og torv til å veksa. 17-18 hustufter ligg samla kring eit felles tun med ei hustuft i midten.

IRON AGE, YEAR 0.

The forests diminish as the heather dominated grazing areas extend. Birch and alder are more dominant than oak and hazel. Marshes and peat bogs increase in size as a result of the cold, wet climate. 17 - 18 houses are sited around a central yard.

JERNALDER, ÅR 400 E.KR

Ope beitelandskap med gras og lyng. Fleire frittliggande gardstun er omkransa av lange steingardar som skil utmarksbeite frå den rydda innmarka. Gravhaugar ligg ofte nær inntil hustuftene. Verlaget er kortvarig betre.

IRON AGE, 400 A.D.

Rough grazing land with heather and grasses. Several independently situated farm steads are surrounded by stone walls which separate the outlying pastures from the cleared fields near the dwellings. Burial mounds are often positioned near to the houses. There is a temporary climatic improvement.

MELLOMALDER, ÅR 1200 E.KR

Ope beitelandskap med lyng og gras. Mange stakktufter fortel om förhentning i utmarka. Fleire innhegningar og nye steingardar tyder på endra driftsmønster. Ein gammal holveg knyttar Audamotlandtunet i nord saman med Kvia i sør. Tingstein på Kvia tyder på sentralfunksjon.

MIDDLE AGES, 1200 A.D.

Rough grazing land with heather and grasses. The many haystack sites indicate the importance of gathering in winter fodder. Stone walled enclosures and new stone walls suggest new farming systems being practised. A sunken roadway links the farms of Audamotland in the north to Kvia in the south. The site of a thing or ting stone suggests the importance of Kvia's central position.

1800 - 1900-TAL

Etter Svartedauden ligg fleire av gardsbruka øyde. Audamotlandstunet blir truleg tatt opp igjen på 1600-talet. Trelaust landskap. Lyngmarkene gir vinterbeite. Torvmyrane gir brensele. Nokre av dei gamle steingardane blir vølte og retta ut. Nye steingardar blir lagde opp, først av bærbar steinar. Etter at steinbukken blir vanleg frå 1910, blir også større steinar flytta. Med kiler blir mange store steinar sprengde til fine blokker. Restane ligg att i marka. Kvar del av marka er navngjeven. I 1878 blir jernbanen lagd over Kviamarka. Smiene på Audamotland er kjende over heile Jæren. Privat skyttarbane nær skiftet mellom dei to bruka.

1800 - 1900 A.D.

After the Black Death many of the farm steads fall into disrepair. The farm of Audamotland is most probably taken back into use in the 1600's. A landscape devoid of trees. The heath lands provide winter grazing. The peat bogs provide fuel for burning. Some of the old stone walls are repaired and straightened. New walls are erected, initially using stones that could be shifted by hand. In the 1920's it becomes more usual to use a hoist and it then becomes possible to use larger stones. Wedges are used to split large rocks into excellent building stones. The remains lie out in the fields. All the fields and pastures have names. The railway line is built across the farm at Kvia in 1878. The smithies at Audamotland are famous throughout Jæren. A private shooting range lies near the boundary between the two farms.

1945

Under 2. verdskrigen nyttar tyskarane toppen på Hanaberget til eit strategisk viktig forsvarverk med m.a. radar, ulike kanonar, bunkerar og brakker. Heile toppen er avsperra med miner og piggtråd. Sør i marka ligg ein brakkeleir for minst 300 mann. Det blir laga fleire sidespor frå Sørlandsbanen for å frakta fire franske jernbanekanonar inn i området. Like etter freden i 1945 blir det meste av "Kvia-leiren" demontert. Skog som vern mot vinden blir planta rundt 2. verdskrigen.

1945

During World War II the Germans make the hilltop at Hanaberget into an important defensive area with radar, various guns, bunkers and barracks. The entire hilltop is surrounded by mines and barbed wire. In the southern part of the area lie barracks for at least 300 men. Several branch lines are laid from the main railway, specifically to bring 4 French "railway-guns" into the area. Most of the defensive installations are dismantled soon after peace was declared in 1945. Trees are planted as windbreaks at around the time of World War II.

NATUREN I HANABERGSMARKA

NATURE AT HANABERGSMARKA

TRE OG PLANTAR

TREES AND PLANTS

Hanabergsmarka er i dag stort sett eit ope beitelandskap med grasmark, lynghei og noko myr. Det er nokre få, små teigar med skog:

PLANTESKOG

PLANTATION WOODLANDS

med gran i Sudabergsbrotet i nordaust og i sørvest. Desse blei planta rundt 2. verdskrigen. Granen veks raskt i vårt milde og fuktige klima. Skogen blir tett og tillet ingen botnvegetasjon. Skogbotnen veks av aukande mengde strøfall.

PLANTESKOG med mykje norsk furu like aust for myra. Denne skogen er planta tidleg i mellomkrigstida.

KALVAHAGEN,

(like sørvest for skiltstativa). Dette skogholtet gir ly for både folk og fe. Her er det stor variasjon i treslaga:

Rogn-Raudn/Rowan.

Det mest jærskje av alle treslag. Rogna er eit nøysamt (lite krevjande) tre som likar seg både på skrin og god jord. Dessutan tåler ho det opne og vindharde landskapet godt. Bladet er samansett av mange småblad. Det kan sitje heile sju par småblad på rekke. I mai byrjar dei kvite blomane å springa ut og i august blir dei raude bæra mogne. Rogna blir lett spreidd med gråtrast og andre fuglar som likar dei sure fruktene.

Eik/Oak

Eika var ein gong eit vanleg treslag på Jæren. Eika kan bli gammal og høg, med tjukk skrukete bark. Det er to artar, sommareik og vintereik. Lenger sør i Europa blømer dei til ulik tid. Dei kryssar seg derfor lite og er to godt skilde artar. Hjø oss blømer dei på same tid og kryssar seg slik at artane ofte er vanskelege å skilja.

Bjørk/Birch

Vanleg bjørk har håra årsskot. Blada er ganske små, mørkegrøne og blanke. Borken er kvit med svarte flekker og striper.

Platanlønn

Plane-Tree

Maple

Platanlønna veks i dei fleste edellauvskogar på Jæren. Ho spreier seg lett frå innplanta tre i hagar og alléar. Den spesielle forma på fruktene har gjort dei til morosame leiketøy for borna, - dei kan festast på nasen som ei lita venge.

Hestekastanje

Horse Chestnut

Hestekastanja veks ikkje vilt i Noreg, men blir planta som parktre. Blada er samansette av fleire småblad. Dei er store og mørkegrøne. Blomane er vakre, med gulvite kronblad og raude teikningar. Frukt - kastanjenøtta - blir utvikla inne i eit tjukt, grønt og taggete skal. Nøtta til hestekastanja er giftig.

Osp/Aspen

Ospa trivs der det er lyst, men ikkje for vått. Dei runde ospeblada dirrar i det minste vindpust, fordi dei sit på lange og flate stilkar. Om hausten er ospa sterkt gul eller raud, om våren vakkert raudbrun.

Selje/Willow

Selja er eit av dei vanlegaste treslaga på Jæren ved sida av rogn og bjørk. Alle kjenner ho på blomsterstandane - gåsungane - når desse står gule av blomsterstøv om våren.

Hyll/Elder

Vi har to hylleartar på Jæren, raudhyll med raude bær og svarthyll med svarte. Raudhyll og svarthyll er oftast 2-4 m høge buskar og i dag er begge vanlege langs steingardar og i skogholt. Mange trur raudhyll-bæra er giftige, men det er frøskala som inneheld blåsyre.

Svarthyll-bæra blir nytta til saft og syltetøy. Blomane har vore viktige i folkemedisinen og kan nyttast til saft og te.

Ask/Ash

Ask er av dei treslaga husdyra likar best og er derfor eit sjeldsynt treslag på Jæren. Ho treng mykje lys. Aska er lett å kjenna på dei store of spisse rogn-liknande blada. Blomane er små og svartfiolette og kjem alt i mai, - før blada.

OPEN MARK/OPEN FIELDS.

Grasmarka i området blir kalla kulturbeite og har oppstått ved at lyngheia er kalka og gjødsla. Vanlege artar i marka her no er:

Vanleg ryllik

Yarrow

Rylliken likar seg i beitemark og blømer frå juli til september. Blada er smale og har mange flikar. Øvst på stilken sit blomene i ein kvast. Rylliken kan bli nestan ein halv meter høg. Han har vore mykje nytta som medisin.

Engrapp

Meadow fescue

Engrapp er eit fleirårig tuet gras med ein glissen topp som gjerne er sterkt farga på sidsida. Engrappen er eit viktig fôrgras som blømer frå mai til juli.

Gulaks

Sweet Vernal Grass Gulaks er eit fleirårig tuet gras som gulner tidleg på sommaren og får sterk og god lukt. Gulakset kan bli 25 cm høgt.

Markfrytle

Field Woodrush

Markfrytle er særst vanleg, men lite kjent på Jæren. Ho er ca 10 cm høg, med opprette strå og små brune blomster i runde hovud. Markfrytla blømer frå april til juni og veks på tørre og solfylte bakkar.

Vanleg arve

Common Chickweed

Den vanlege arven kan bli opptil 15 cm høg. Han har små kvite tokløyvde kronblad og blømer frå mai til september. Du finn han på tørre grasbakkar.

Smalkjempe

Lesser Plantain

Smalkjempe har smale lansettforma blad. Dei små brune kronene sit i eit tett hovud og er vanskelege å skilja, men dei kvite støvknappene på lange, tynne støvtrådar er lette å sjå. Ho kan bli 25 cm høg og blømer frå mai til september.

DYR DU KAN MØTE I HANABERGSMARKA:

BEITEDYR:

Grazing animals

Rygjasau

Rygja sheep

Rygjasauen er ein lokal rase her i Rogaland som blei ala fram ca 1920. Den er stor og kraftig og har eit gyllent pelsdrag over anletet. Ein vër av texel-rase på området har resultert i ein ønska blandingsrase som beitar i Hanabergsmarka.

Dalasa

Dala sheep

På Kviagarden beitar den litt større, litt dorskere og foredla Dalasauen. Han er heilt kvit i pelsen.

Vestlandsraukolle

Western Norwegian Red cow

Vestlandsraukolla var den vanlege kua på Sørvestlandet før 1960. Ho er ein del mindre enn NRF kua.

Jersey-ku / Jersey cow

På Kviagarden beitar fe av Jersey-rase. Dei er litt mindre enn Raukolla, har glattare og finare pels og anlegg for små horn.

Fjording

Fjord horses

Det går tre fjordingar og beitar rundt Jærmuseet. Fjordingen er ein sterk og uthaldande hesterase som var vanleg på alle Jærgardar ein generasjon tilbake.

VILLE DYR/WILD ANIMALS

Grevling/Badger

Grevlingen er eit nattedyr. Han forlet ikkje hiet før mørket fall på. Hodet er langt og smalt med kvite og svarte stripar. Pelsen er grålig. Labbane har så lange graveklør at avtrykka på våt jord kan sjå ut som ei barnehand. Som andre mårdyr har den stinkkjertlar på bakkroppen. Grevlingen lever av insekt, makk, snegler, mus og andre smådyr.

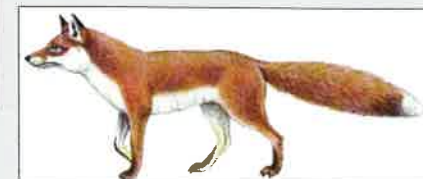

Hare/Hare

Jærharen har gjort Jæren kjent, ikkje berre i Noreg, men utanfor landegrensene. Vinterpelsen til Jærharen har ein iaugefallanda blågrå farge, mens haren vanlegvis har snøkvit vinterpels. Ved naturleg utval over tid har Jærharen fått ei vernefarge som passar til landskap med lite snø.

Rev/Fox

Reven likar seg vanlegvis best i skogkan-

ten, men han finn òg godt vern og fine hi i storsteina terreng. Sommarpelsen er helst mørk gulbrun, mens vinterpelsen er meir rødlig. Haletippen er alltid kvit. Reven jaktar om natten og han er ein altetar.

Rådyr/Roe deer

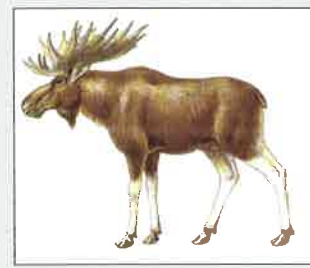
Rådyret kom til Jæren under eller like etter 2. verdenskrigen. Den likar seg i grenseområdet mellom skog og open mark. Rådyret si sommarpels er rødbrun på oversida og gulbrun på undersida. Vinterpelsen er meir gråbrun. Halen er særst kort og under halen er det alltid ein kvit flekk som dyra syner fram ved fare.

Bukken har eit lite gevir. Berre ungane har kvite flekkar. Rådyr kan gjera stor skade på plantefelt. Dei beitar tidleg på morgenen og om kvelden.

Elg /Elk

Elgen er helst eit streifyr i Jærbygdene. Han likar seg best i skogen der han òt knoppar, skudd og blad. Elgen er eit imponerende dyr med skulderhøgde på over 2 meter.

Mink/Mink

Alle villminkane på Jæren stammar frå dyr som har rømt frå pelsfarmar, dei første truleg alt på 1930-talet.

FUGL/BIRDS:

Vipa/Lapwing

Vipa er ein kjent og kjær rugefugl på Jæren. Reiret er ei simpel grop i marka, fora med litt strå. Vipa hekkar både på dyrka og udyrka mark. Det er vanleg med fire gulbrune og svartflekka egg. Høsttrekket er avslutta i

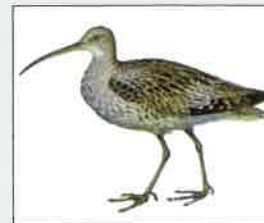

novembar og vipa vender tilbake tidleg i mars. Eit og anna individ overvintrar på Jæren.

Spoven

Curlew

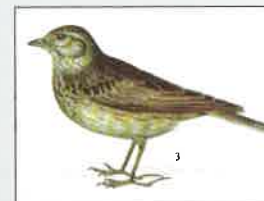
Den langbeinte og langnebbastorspoven er ein temmeleg vanleg hekkefugl på Jæren. Ho / han har reir på bakken, ofte i ei tue i utmarka eller i ei myr. Det vanlege er 4 egg, -olivengrøne med brunlege flekker.

Spoven kjem i mars - april. Ho-fuglane drar herifra til Dei britiske øyane i juni - juli, medan hannane blir att for å passa ungane. Dei følgjer etter i august-september. Nokre få individ overvintrar her. Den noko mindre småspoven er ikkje fullt så vanleg på Jæren.

Lerka/Lark

Lerka varsler vår og sommar når ho står stille i lufta og synger sine triller. Lerka treffes heile året på Jæren, oftast på ope sletteland.

Ho legg reiret som ei grop i marka, godt kamuflert. Ho har ofte to eggkull i løpet av sommaren. Dei tre-fem gråbrune eggene overstrødd med brunlege flekkar. Lerka trekker om vinteren til Mellom Europa, men mange individ overvintrar på Jæren.

Enkeltebekkasin

- Mekregauken

Common Snipe

Mekregauken sitt spel under flukt er karakteristisk. Fuglen slipp seg i skrått stup med dei ytterste halefjæra sprikande som då lagar ei mekrande lyd. Enkeltebekkasinen legg rede på bakken med 4 brungrøne, mørkflekete egg.

